

Arxiu Històric de l'Hospitalet  
C/ Joan Pallarès s/n  
08901-l'Hospitalet

Persona entrevistada: **Francesc Romaguera**  
Projecte: **LA FARGA.**  
Data: Març 2000.  
Entrevistadora: Dolors Marín.  
Duració cinta: 80 minuts.  
Signatura: Ot6

**Primer de tot li volia preguntar com se diu?**  
Francesc Romaguera.

**I a quin any va néixer, sr. Francesc?**  
A l'any 21, el 10 de desembre.

**Aquí a Hospitalet o és de fora de Hospitalet?**  
Sóc d'aquí.

**És fill d'aquesta casa al carrer Roselles.**  
D: Roselles nº 21.

**I els seus pares què feien?**  
H: El meu pare era paleta i la meva mare feia...

**La seva senyora diu que feia de puntaire.**  
H: Sí, de puntaire.  
D: Era picadora de patrons.  
H: Picadora de patrons era, sí.

**Picava patrons a casa?**  
D: Era "mocadera".

**Feia mocadors?**  
D: No, "mocadera" no vol dir mocadors.

**Què era "mocadera"?**  
D: És la que fa les ???? botifarres dels porcs.

**Ah, sí? I les feien aquí?**  
D: No, anaven a les cases de pagesos.  
H: ?????

**I vostè va anar a l'escola aquí a Hospitalet?**  
H: Al Centre Catòlic.

**Al Centre Catòlic feien escola llavors?**

H: Sí.

**La feien els capellans?**

No, el senyor Batallé.

**I llavors vostè més endavant, quan va entrar a treballar a la fàbrica?**

24 anys vaig estar treballant.

**24 anys va treballar a La Farga.**

A La Farga.

**I abans de La Farga havia treballat a algun altre lloc?**

Sí.

**Abans de la guerra? "Bueno", abans de la guerra no tenia temps, era petit.**

No, els de la quinta del 41 van anar-hi, jo sóc del 42.

**I es va salvar?**

Sí, pels pèls.

**I llavors com es que va entrar a treballar a La Farga?**

Jo treballava a Barcelona de mecànic de cotxes, el meu ofici verdader és mecànic de cotxes i tenia el carnet de primera. Treballava a Barcelona en el meu taller, però llavors em vaig casar i em van dir: "Per què no mires d'entrar a La Farga?" No sé qui m'ho va dir, però vaig entrar a La Farga, em van fer la prova i em van fer operari de tercera al taller mecànic.

**I es va casar aquí a l'Hospitalet?**

Sí.

**I feia molts anys que havia estat de nuvi i tot això? Era una xicota d'aquí l'Hospitalet?**

H: No...

D: Vam festejar i ens vam casar.

**Sí? Van festejar i ja es van casar?**

H: Sí, sí, sí.

**I ella era d'aquí, de Can Famades?**

D: No, vaig néixer al carrer Canal, després vaig anar al carrer Muntanya, i del carrer Muntanya vam anar (jo només tenia 3 anys) al carrer Marina.

**I a on es van conèixer vostès?**

D: Ens coneixíem de tota la vida.

H: Al Casino.

**Al Casino ballant.**

H: Sí.

**I allavorens quan va entrar a la fàbrica... va fer la prova i ja va entrar allà, no?**

H: Sí, de mecànic.

**I La Farga ja era així de gran com ha estat ara?**

H: No, ni molt menys! No hi havien les grues que van posar quan jo hi vaig ser-hi, però els forns anaven igualment i llavorens el Riviera que és el propietari, van treure el ferro "rea" que se'n deia.

**Com es deia el ferro?**

"Rea".

**I què feien, bigues?**

No, era per fer ????, o sigui, tot de formigó, però dintre hi anava el ferro aquest "rea", que era per fer les bigues més sòlides.

**Vostès tenien una part del tren que arribava fins a La Farga, els rails del tren?**

No, no, això no ho vàrem conseguir. Això es va aconseguir durant la guerra.

**Durant la guerra ho van fer? I vostè ho recorda quan feien maquinària de guerra a La Farga?**

Sí.

**Què recorda?**

Sabia que fèiem material de guerra, que per això ens venien a bombardejar.

**Sí, però no la van agafar no?, La Farga?**

No, no la van tocar mai, però els bombardejos els teníem a la vora, al cementiri va caure una bomba.

**I vostè recorda també quan es va cremar la Cosme Toda i tot això?**

D: Allà sí que feien material de guerra, a La Farga ho fonien.

H: Era una foneria, però fèiem material de guerra, fèiem peces, fèiem projectils.

**Feien "Obusos" o coses d'aquestes.**

"Obusos", projectils.

**I què recorda de la Cosme Toda?**

D: Que va explotar.

H: Tenia un oncle que havia treballat a la Cosme Toda.

D: Jo hi volia anar i els pares no em van deixar.

**Per què hi volia anar, perquè era bona feina?**

D: No, perquè ja tenia 12 anys i vaig pensar que havia d'ajudar a casa, ma germà era al front... i llavorens jo vaig anar a demanar feina i el meu pare quan ho va sapiguer va dir: "????"

**Sort que no hi va anar, perquè van haver-hi morts i tot, no?**

D: Semblaven focs artificials però en "serio".

**Va ser un sabotatge, no?**

D: No ho sé, jo era molt petita, molt jove i no sé si hi havia anat cap vegada cap allà, havia d'anar amb companyia.

**Clar, perquè estava tot sense il·luminació i tot això.**

D: Sense il·luminació... Després al començament de la carretera hi ha el carrer Vilumara. Al carrer Vilumara en temps de guerra, La Farga li va pispar un tros de terreny que era del Vilumara, i llavors van posar grues més grosses.

**Ah, arrel de tot això van posar les grues.**

D: Home! No tenia terreny La Farga! Llavors en Vilumara, quan els carros pujaven hi anaven recte i entraven a Can Vilumara. Llavors La Farga s'ho va quedar, com va ser no ho sé.

**La indústria de guerra devia tenir prioritat per poguer agafar... Vostè recorda el "turno" que feia a La Farga? Quantes hores treballava?**

H: Primer fèiem una setmana de matí, una de tarda i una de nit.

**Ah, sí? Feien tres torns?**

H: Fèiem tres torns, sí, sí. La fàbrica no parava, s'engegava el dilluns al de matí i no parava fins el diumenge a la nit.

**... M'estava explicant que feien tres "turnos", i quantes hores hi havia a cada torn?**

H: Vuit hores.

**Vuit hores.**

H: Tant el de matí, com el de la tarda, com el de la nit paraven mitja hora per poguer menjar.

**Només mitja hora? I menjaven allà mateix a la fàbrica?**

H: Sí, sí, sí.

**I s'ho portaven de casa?**

H: Ho portàvem de casa.

**Portaven una "fiambrella" o així.**

H: Portàvem entrepà.

D: Dinàvem d'hora. Per dinar ja venien a casa, arribaven a les dugues.

H: Ens posàvem a les 6 del matí... i arribava a les 5, mai he fet tard. Vaig treballar-hi 24 anys i en total vaig fer tard no sé si una o dugues vegades.

**No marcaven, no? No tenien rellotge?**

H: Sí, tenien rellotge i marcava l'hora i els minuts i en total vaig fer tard una o dues vegades en 24 anys.

**I portaven roba especial per treballar a La Farga?**

H: No, donaven amb pantaló i caçadora.

D: I botes, lo que passa que a tu no t'anaven bé les botes i et donaven "chirucas".

**Perquè clar, era tot a l'aire lliure, allavors allà què feia, molta calor, no? I a l'hivern molt d'aire, o què?**

H: Sí, a l'hivern sí perquè tot estava descobert.

**Feia molt de fred, no?**

H: Estava cobert de la teulada, però els pilars que aguantaven les grues estaven al descobert. La grua estava tapada, la nau estava tapada però pels costats passava vent.

**I la gent d'oficina a on estava?**

H: Al carrer Barcelona... no al carrer Barcelona, no, el carrer aquest donava al carrer Barcelona, això era, però no sé quin carrer era.

**Sí, era davant de la fàbrica, no?**

H: Hi havia un tros de la fàbrica que donava allà.

D: No serà el carrer Molina o Molinés?

**Potser.**

D: El carrer Molina, que davant hi havia un taller, que donava al carrer Vilumara.

H: "Bueno", però entràvem per la porteria.

D: Per la porteria, que davant hi havia un taller i llavors ja quedava tancat, no?, com un passatge.

**I quants homes hi havien treballant? Quan vosté hi era, aquests 24 anys, hi havia molta gent treballant en tota la fàbrica?**

H: Sí, quan jo vaig entrar ja havien entrat altres i van entrar molts més després.

D: Quin número tenies tu, te'n recordes?

H: El 400 i pico.

**A quin any va entrar vostè més o menys a treballar?**

H: No em recordo.

D: Mira, ara fa 20 i tants que el van despedir... Pel dia 1 d'agost farà 19 anys, el van despedir als 59 anys, va sortir de l'empresa... i va estar 24.

**Als 35 anys va entrar a treballar?**

D: Podria ser.

D: Que ja no el volien perquè tenia 35.

**Perquè tenia massa ja?**

D: Sí, ja no ho deixaven entrar, fins els 33 podia ser però hi havia el seu cunyat allavorens allà i va dir: "Home, feu-li la prova i si no val... però ell és bon treballador..." I llavors se'l van quedar.

H: Vaig fer la prova... d'operari de tercera.

**I el seu cunyat ja treballava a la fàbrica.**

D: Era un dels paletes de l'empresa.

**I estava bé treballant a La Farga? A la gent li agradava treballar?**

H: Sempre hi havien de descontents.

**Però vui dir, era un lloc fixe aquí a l'Hospitalet, no?**

H: Sí, sí.

D: Ell va fer d'engrassador.

H: Primer vaig entrar com operari de tercera al taller, però després van fer una remodelació que van... van modernitzar la fàbrica i van posar-hi... va ser quan ven fer tot el que quedava del carrer Barcelona, i van posar-hi grues noves, hi havien 24 grues.

**24. I perquè servien aquestes grues, per aixecar el material que s'havia de fondre?**

H: Sí... Hi havien grues que portaven un imant i es posava l'iman sobre la "chatarra", ho connectàvem i "rrrr", i ho posàvem dintre com si fos una olla.

**Sí, dintre el foc, no?**

H: Un cilindre, i a baix estava tot de manelles que s'obrien, lo liaven en una corda a sota i ho lligàvem amb una corda i llavors omplíem la caldera aquella, i llavors l'agafava la grua i la posava dintre el forn. Com que hi havia foc, encara era calent, es cremava la corda i llavors baixava tot el ferro dintre ja. Llavors tancàvem la bòveda i dintre hi havien tres canuts d'un diàmetre de 35-40 centímetres, i anaven fonent el ferro.

**Ah, eren forns elèctrics, no?, anaven fonent. Llavors què feien, aquestes bigues que diu vosté, no?**

D: No, el ferro... i aquest ferro el compraven per fer bigues.

**Ah, no feien la biga directament vostés, feien el ferro per la biga.**

H: Sí, de la xatarra del ferro... era líquid, el ferro era líquid, i llavors es posaven dintre de les lingoteres que en deiem, motllos per fer els toxos que en deiem, hi eren còniques. Llavors un cop fred treiem el motllo i ja quedava un totxo fet **????** abans hi havien fet proves al laboratori de quina elasticitat podia tenir el ferro aquell que havia sortit, i seguidament ja quan havien "pedidos" hi havien els cilindres **????** en deiem, que hi havien uns "rodillos", uns corrons que abrien en canals, mig canals i llavors feien el rodó. Aquest era un cilindre d'abaix, aquí hi havia un altre i el ferro passava pel mig dels dos cilindres. Llavors s'anaven aprimant, aprimant, aprimant, aprimant fins que s'arribaven a fer d'un centímetre de gruix...

**Llavors què feien, aquest cilindres...?**

Sí, feien el rodó, anaven passant el gruixut, fins que tenien 6 mil·límetres de gruixut, era el mínim que fèiem... Els lingots aquests de ferro pesaven cada un... eren cònics, quadrats però cònics, eren més amples de a baix.

### **I per què?**

Per poguer entrar en el cilindre, hi havien unes canals que només a la primera caseta que en dèiem, fèiem 3 pesades, 1,2,3,4, i llavors passava a la segona caseta i allà era quadrat, fins anar-lo aprimant, aprimant, aprimant i a última hora fèiem rotllos, i els rotllos aquests es posaven dintre el forn i tornaves **????** altra vegada i llavors de seguida pasaves al tren petit que en dèiem, que era el que feia els diàmetros ja del "pedido", 4 de diàmetre i 24, 20, 15, 16...

### **Lo que anaven demanant, no?**

Sí, i llavors hi havia una màquina que els anava enrotllant, anava enrotllant, enrotllant i quan acabava aixecava la palanca i queia el rotllo a terra, a sobre una cinta i anava a fora.

### **Ah, ja se l'anava emportant.**

H: No se l'emportava perquè encara era vermell, fins al cap de dos dies no el podien venir a buscar, però sempre treballàvem no anticipat, retrassat.

D: A un d'aquí no li va travessar una barra d'aquestes...? Un senyor, és mort.

### **Havien molts accidents de treball?**

D: Sí, hi havien molts. Quasi que eren tots mortals a La Farga, la majoria.

H: Hi havia un que tenia 10 fills i el va enganxar el tren gran per la mà, pel braç i es va quedar amb el braç així estirat i els volants... per la força d'inèrcia havien uns volants per fer córrer el tren, feien 25 metres de diàmetre, uns volants grandiosos, per fer parar això necessitaves 5 minuts.

### **I llavors què? Va morir aquest home?**

H: Sí, sí, va morir.

### **Perquè el va agafar i se'l va empassar?**

H: No se'l va empassar, va ser el braç però no el vam poguer treure i va morir.

D: A les oficines, allà on entraveu recorda que hi havia un túnel que passava per sota el carrer Barcelona, i allà me'n recordo que el teu cunyat treballava llavors. Els paletes arreglaven el túnel i van morir dos o tres persones.

### **Ah, sí? Quan feien el túnel?**

H: No treballava jo encara, eh?

D: Tu no hi treballaves encara? Ell va entrar-hi a l'any 41...

### **Just acabada la guerra.**

D: No! Ja hi érem casats, l'any 51-52. Sí, perquè al 49 ja hi érem casats.

### **I què recorda, molts accidents mortals?**

H: Sí, hi va haver un que el va enganyar la grua, va quedar aplastat entre la grua i una biga que hi havia per aguantar la teulada. Hi havia un "pasillo" entre biga i biga, o

sigui, si això era la teulada doncs a la banda d'a baix hi havia un "pasillo", que per aquí hi havia el rail que passaven les grues, i un puntal d'aquests de la grua va baixar, ell no es va donar compte i el va enganxar entremig de la grua i això. Tres o quatre vaig veure, en els anys que hi vaig treballar jo allà, tres o quatre, hi va haver un que el va travessar el ferro vermell...

D: Un metre li va sortir. Ja és mort aquest. Va anar el bisbe de Barcelona a veure'l i tot. Va ser un miracle.

### **Va ser un miracle.**

D: Sí, perquè resulta que el ferro vermell no fa sang i llavors no li va tocar cap part vital.

H: Ni el fetge, ni el estómac, ni pulmons ni res. Era electricista.

### **I era electricista?**

H: Sí, electricista, el Martí.

D: Ja es mort em sembla.

### **I era d'aquí Hospitalet?**

H: Sí, de Sant Josep.

### **I ho va anar a veure el bisbe i tot?**

D: Sí, sí, a la clínica aquella. Saps allà on hi ha el monument a Monturiol? Allà hi ha una clínica que és de la metalúrgica.

### **Per què vostés què tenen, una clínica dels metalúrgics?**

H: Sí, de metalurgia.

### **I llavors sempre s'anaven a visitar allà o anaven també a la Seguretat Social?**

D: Anaven a la Seguretat Social, l'única cosa que quan tenien mal ja se'ls emportaven cap allà. Cada dia aquí venia el doctor Perol.

### **Venia a la fàbrica cada dia?**

H: Sí, venia a la fàbrica.

### **També es cremaven molt, no? Devien haver-hi moltes cremades.**

H: Sí, moltes cremades... Llavors et donaven la baixa però cada dia el doctor ja et deia: "Ara vingui tal dia..." I tal dia anaven a casa, fins que estavem bé: "Bueno, l'alta i a anar a treballar"...

### **Clar, i els anaven a curar a la fàbrica mateix.**

H: Sí, i cada dia venia.

D: Baixava, aquell home baixava cada dia o un cop a la setmana.

H: No, no, no, baixava cada dia, cada dia venia.

D: Jo se que es va fer mal una vegada quan ja era engrasador i vem haver d'anar allà al clínic.

### **A la Clínica del Remei potser?**

D: No, a la clínica dels metalúrgics, a la Clínica Metalúrgica.



**I tenien algún patró a la fàbrica? Feien alguna festa especial?  
Igual que a Can Vilumara que hi havia la Verge aquesta dels Angels i tot això?**  
H: No, no.

**Els metalurgics no hi tenien cap d'allò?**  
H: No.

**Ni Sant Eloi ni res d'això?**  
H: Sí, Sant Eloi sí.  
D: Però no feien festa.  
H: No fèiem festa, treballavem.  
D: Hi havien massa amos allà.

**Ah, sí? Hi havien molts amos?**  
D: Els Riviera eren una parella de germans, duien varies fàbriques.

**Sí, tenien moltes, no?**  
D: Sí...  
H: El ferro tot sortia d'aquí.

**De La Farga de Hospitalet?**  
H: De La Farga de Hospitalet, sí.

**I llavors quan els veïns es van començar a queixar i tot això, vosté què pensava quan es van començar a queixar del fum?**  
D: Ja no hi treballava.

**Ja havia plegat? Perquè vosté es va jubilar, no va arribar fins al final?**  
D: No es va jubilar... anticipat.

**Ah, el van jubilar anticipat.**  
H: Jubilació anticipada.  
D: 29 homes van treure de cop! I l'any següent no, l'altre, va ser quan es van jubilar i els que no es van jubilar els van portar a Martorell.

**Ah, sí, a Castellbisbal.**  
D: A Castellbisbal, a casa Torres, i a aquells ja els van indemnitzar, a ells no.

**A ells no, als primers que van treure els van jubilar sense indemnitzar. Sí, després els que no van anar allà van tenir molta feina per trobar feina.**  
D: No, perquè els van col·locar a Can Torres.

**No, els que no van anar.**  
D: Perquè aquells ja anaven per la jubilació, ja hi eren grans. Grans, 59 anys no és ser gran, eh?

H: Però als 60 ja et jubilaven.

D: Aquest es va jubilar amb 39 mil pesetes, eh?

**I els van presionar molt perquè es jubilessin?**

D: Uh!

**Sí, oi? Perquè em sembla per lo que hi preguntat que va ser molt dur tota la part final, eh?**

D: **????** de moltes coses que l'orientava, però el home aquest ha sigut sempre molt **????** , més avall hi havia el barri de Can Vilumara **????** perquè l'havia de portar l'advocat les coses!

**I no els hi deixaven portar l'advocat?**

D: Ua!

**No, no volien advocat ni res.**

D: "Què paguin lo que ens hagin de pagar!" No ens van pagar res!

**No els van indemnizar.**

D: Lo que portava la carta, 300 mil pesetes i no sé què més, no em recordo... però quan vem anar al sindicat van dir: "Esto es un despido improcedente, así es que pidan ustedes lo que quieran".

**Ah, sí?**

D: Sí "señora".

**Això a quin sindicat?**

D: No ho sé, vem anar a Barcelona, ens hi va portar l'advocat. I diu: "Bueno, vostés volen cobrar lo que diu la carta".

Dic: "Sí". Diu: "Hi poden treure molts calés però jo llavors ja plego. Jo aniré per la llei, la llei és aquesta carta". I aquesta carta li volien prendre.

**Sí, sí, és que els últims anys van ser molt durs, per lo que m'ha dit el Toni i tot va ser molt dur...**

D: La cosa és que em vaig presentar un dissabte amb un... com es deia això, no un advocat, no...

**Procurador?**

D: Com se'n diuen aquest? Els que fan les escriptures.

**Ah, un notari.**

D: Un notari. Vaig presentar un notari i llavors venia el **????**, que jo vaig dir: "No et vinguis aquí perquè si no no fas vaga de braços caiguts!" Era un dissabte, van venir amb el Joan de **????** i el notari, i el notari diu: "Aquest que ve qui és?" Diu: "Aquest és un encarregat o és el director?" Que li deien el "Perdigot" I es va posar com un perdigot... "Miri, és el notari". "No, jo no sé res, jo no sé res! No vui sapiguer res!" "Com que no vol sapiguer res? Plegui vosté també!"

**Hi havien vagues, els últims temps van haver vagues...**

D: ???? Feia d'oficial de 1<sup>a</sup> i li pagaven de 3<sup>a</sup>!

**Ah, sí?**

D: Home! Després va fer de...

H: Engrasador.

D: No, "rodillos", primer engrasador i després vas fer "rodillos".

H: Arreglava "rodillos", quan sortia el lingot del forn d'escalfar, que el deien "Ofu", eren alemanys, forns alemanys per escalfar el ferro... per un costat venia una grueta petita i carregava quatre, cada vegada quatre i a la sortida del forn ja sortien plens, ja sortien vermells. Llavors s'anava tirant d'un a un i havien uns "rodillos" que els portava ja al tren laminar. Llavors allà hi havien unes taules, perquè és clar, hi havien tres cilindres, per fer dugues pasades hi havien tres cilindres, un abaix, un al mig i un a dalt. Entrava pla, el cilindre d'abaix era pla i llavors hi havia el segon que portava el canal, feia mitges canals cada tros, només eren tres pasades, tres pasades anar i tres pasades tornar.

Llavors cada vegada era més prim, cada vegada més prim, però és clar, per tirar-ho endavant i endarrera i aixecar la taula... aixecaven la taula per fer-ho entrar entremig dels cilindres del mig i de dalt, el de baix i el del mig per tirar endavant... Llavors aixecaves la taula perquè pogués entrar altra vegada i hi havien unes rampes que quan acabava de sortir el últim ferro al davant hi havia un "cono" i venia el lingot i ja queia dintre una rampa i hi havien els "rodillos" abaix... Cada vegada els "rodillos"... 600 kilos que pesava cada lingot, s'espallaven molt, i marxa endavant, marxa enrera, marxa endavant, marxa enrera... s'espallaven molt els "rodillos".

Es portaven a arreglar al taller però van veure que el que els arreglava, que era del torn de nit, es fotien a dormir i la feina la feien de qualsevol manera; o sigui, que els portaven al taller per arreglar però sortien una mica mig arreglats. I a última hora no sé qui va dir: "El Romaguera que és molt meticolós podria fer-ho això", i el Garcia va ser el iniciador.

**Qui és el Garcia, un veí?**

H: Era encarregat del taller.

**Viu per aquí a la vora també?**

D: No, vivia en el carrer Barcelona, però jo no sé on viu.

H: No, al carrer Barcelona no...

D: Se li va morir el cunyat ara fa poc.

**No el conec.**

H: Lopez Martí?

D: Lopez Martí va morir.

H: Ah, no ho sabia.

D: Sí, home, sí, que ens vem trobar amb el seu fill i el Jordi ens ho va dir, que era mort el pare del Manolín, que hi havien anat a escola a Cal senyor Batallé. L'Enric, el Jordi i el Manolín anaven a escola amb el senyor Batallé.

Tu et recordes com es deia aquell que deien el "Perdigot", que era el director?... No te'n recordes com es deia?...

**Però quants amos hi havien, quants "jefes" hi havien?**

H: Ui!

D: De cobrar sense treballar hi ha molts!

H: Hi havien molts encarregats. Al taller hi havia un, que portava el taller només, solsament el taller. Hi havien dos que feien el torn central, un feia el matí i l'altre la tarda, de nit no, de nit no treballaven els encarregats, els que hi havien d'estar al tren sí, aquests sí eren encarregats però portaven tota la secció del tren, hi havia un només en tota la fàbrica.

**I treballaven o no treballaven aquests?**

D: El Comarruga... no, com se deia? Tu l'anomenaves molt, que era molt malcarat, i li deia el "Perdigot" perquè es posava vermell com el perdigot...

H: No em recordo qui era... El García?... que era un que vivia a Sant Feliu.

D: El Pagés.

H: No, el Pagés no, el Pagés era el "jefe" del taller, però aquest no venia mai casi.

**No venia mai?**

H: No.

**I què l'anava a dir, per Sant Eloi no feien res? No celebraven res?**

H: No, no, treballavem igualment.

**I no feien mai res a la fàbrica, algún sopar, alguna cosa...?**

H: No.

**No. I per Nadal tampoc els hi feien cap regal, ni les paneres ni tot això?**

D: A ell li van oferir panera, perquè sempre hi anava a buscar material a una casa, no em recordo com es deia aquella casa, que era aquí a la Parellada, i va dir: "Romaguera, vol vosté?"

I llavors aquest va dir: "No, perquè després els encarregats encara m'agafarien "tirria" I no la va volguer. I jo: "Burro! Per què no l'agafaves? És igual! Què té que veure?"

H: **????** Els "rodillos" anaven engrasats, és clar, portaven grasa continuament, i això era una casa que es dedicava només a posar engrasos així. I llavors a mi em van treure del taller i em van dir: "Tu a arreglar "rodillos". Sempre aniràs de matí".

D: Va anar 5 anys consecutius de nit.

**Déu n'hi do, no, anar de nit? No hi havien noies a la fàbrica?**

**Tots eren homes, no?**

H: No, tots eren homes.

D: Sí! Aquella que li van pagar el viatge a Mallorca, que era una delinant!

**"Bueno", noies a l'oficina devien haver-hi.**

H: No ho recordo.

**Sí, hi havien unes noies a l'oficina els ultims anys, lo he vist per les llistes de la fàbrica i així.**

**Hi havia bon ambient de treball o no, o no es podia parlar massa perquè hi havia molt de soroll, no?**

H: Sí!

**Es podia parlar poc, no?**

H: Parlavem amb signes.

**Amb signes parlaven?**

H: Però jo no sabia de què anava, no entenia res.

**I per què no? No li agradava?**

H: No captava lo que volien dir!

**I feia molta calor, no? Què tenien, càn timers per fer passar la set?**

H: Hi havia un que es dedicava només a netejar els lavabos i anar a buscar aigua.

**En el càn timer?**

H: Sí, en el càn timer, aigua fresca. Hi havia una font a dintre la fàbrica, estava fresqueta... També feia matí, tarda i nit.

**Qui, el del càn timer?**

H: Sí.

**Hi havien tres que portaven el càn timer.**

H: Tres.

**I eren més joves o era igual?**

H: Era igual, el que no podia ja valdre per treballar manualment els anaven posant en categoria més baixa.

**I també cobraven menys?**

H: Cobraven menys. Aquel lloc estava ocupat per tantes pesetes, per l'activitat que feies et pagaven.

**I els joves a quina edat entraven a treballar, als 16 o abans?**

H: No, no, de gent jove res.

**No? Per què? Què volien gent forta o què?**

H: Sí, s'havia de tenir molta força.

D: Era molt perillós.

**Era perillós, no?**

H: Molt perillós.

**I quan els veïns es van queixar d'això dels fums, que vosté ja quasi plegava què pensava?**

H: Dels sorolls?

**Dels sorolls... Què va pensar vosté?**

H: Res.

**Perquè abans ja estava bastant edificat també tota la vora de La Farga, no?**

D: No massa... ????

**No hi havia ni el carrer Barcelona...**

D: Els veïns que hi havien abans no es van queixar, van ser els moderns d'ara, els que van venir a viure a aquells pisos que el terra era de la filla de... Saps el Martínez? Com se deia el seu fill? El Cruz Martínez... Doncs el fill es va casar amb una filla de Can Gajo o una néta o una cosa així, i aquella era la mestressa de la ???? que hi havia davant de La Farga. Allavorens quan aquell es va fer diputat o no sé què a Madrid doncs allò van poguer-ho vendre per edificar, que no era lloc per edificar, era per fer-hi jardins. Ho deien, eh? Jo no ho sé.

**Ell va ser ministre franquista d'Educació, que van fer la llei de la selectivitat i tot això.**

D: Allavorens van fer aquells pisos, i aquells pisos van ser els que es van queixar. Sortien al carrer donant la volta a La Farga i a Can Vilumara, és clar.

H: ???? , quan queia el lingot feia "clonc", un soroll de por.

**I com aguantaven vostés el soroll? No es posaven mai res a les orelles?**

H: No, no, precisament quan érem al taller... perquè a mi em van posar de mecànic però feia torns, i estava un operari i un ajudant que anaven voltant, estaven de "retén" en el taller per si havia alguna avaria, si havia alguna avaria telefonaven que vinguessin a reparar-la, si era elèctrica o era mecànicament.

D: També hi van posar per treure els fums, una cosa per treure els fums. Hi havia aquell diposit tan gran...

H: Era aigua, allò era aigua.

D: I no sé què hi havia, una espècie de ventiladors que xuclaven i sortia una pols.

**Jo hi anava a l'institut i arribava a l'institut, o sigui, a vegades feia molt d'aire i jo pensava: "Què és això?" I després em van fer sapiguer que era lo que venia de La Farga, la canalla no ho sabiem, no?**

**I llavorens, què li anava a dir, com es va viure el pas del**

**franquisme a la transició dintre La Farga?**

D: No hi era ell.

**Ja no hi era.**

H: No hi era, no havia entrat.

**Ah, a quin any va entrar a La Farga vosté?**

D: Al 50 i algo.

**Amb Franco, sí, i després ja van haver-hi els sindicats i tot això.**

H: Jo vaig treballar-hi 24 anys i em van **????** quan tenia 60 anys, no els arribava a tenir encara, em faltava poc però...

**No, li dic per exemple, quan va morir Franco... perquè primer no hi havien sindicats ni res i després als últims anys ja estaven. LLavors no hi havia ni Comissions, ni UGT ni no sé què. Clar, suposo que la gent devia prendre partit una vegada ja...**

**... Ha anat ara? Què li sembla ara? L'ha trobat molt diferent? Perquè jo quan hi vaig anar la primera vegada, encara hi havia tot el terra de La Farga, però es veu que després hi van abocar ciment i ho van deixar a ras.**

D: Van deixar un forn, em penso que ja no hi és.

**Ja no hi és?**

D: Crec que no.

**Jo l'havia vist aquell forn. És que jo vaig entrar de les primeres quan l'acabaven d'agafar, vaig entrar a xafardejar a veure'l, no? Encara hi eren els carrils a terra, el primer any i el segon que feien les fires de canalla, encara hi havien els carrils per on circulava el tren tot això encara hi havia i hi havia el forn també, i ara no ho sé.**

D: Aquests primers anys que tothom hi anavem a xafardejar...

**Sí, hi havien les fires de canalla, tot això, i llavors encara es veia una mica...**

D: Nosaltres ens vem casar al 49, l'Enric va nèixer al 51, el Jordi al 55, però em refereixo que ja deviem tenir l'Enric quan tu vas entrar allà.

H: Sí, havíem anat a recollir "joguets".

**Els hi donaven "joguets"?**

D: Sí, cada any per Reis es donaven "lloguets", un per cada un, pel Jordi també, però això és quan hi treballaves, eh? I per la comunió et regalaven el "traje". Te'l feien a mida a l'Avinguda... Espera't... On hi ha la Caixa Central a Barcelona?

**A la Via Laietana? I allà els hi feien el "traje" a mida?**

D: Sí, i tothom ho volia allà perquè feien **????** Més maco que va quedar! El gran, eh?, el petit ja no ens el van donar... però ho feien a mida.

H: Cada any anava allà el **????**

D: I els donaven els regals.

H: I feien pallasos.

**Ah! Feien pallasos per la canalla...**

H: Per exemple, anava jo amb els nanos i entravem allà...

D: Jo també havia vingut!

H: Podia entrar tothom.

**Ah, sí? Està molt bé.**

H: Llavors pasavem i anavem recollint parejats... el meu pare havia anat amb un Riviera.

D: Havia treballat de paleta a Cal Riviera.

**A on vivien?**

H: A la Bonanova em sembla.

**I llavors allí treballava de paleta.**

H: Amb el meu pare i els néts anavem a recollir els "joguets".

D: Eren macos.

H: Sí, jocs de dames... coses així, les nenes uns ninos...

D: Cadascú per la seva edat. No, eren macos, els "joguets" eren macos.

**I mai van tenir a dintre la fàbrica, per exemple, alguna cosa com un diari o alguna cosa així que fessin els treballadors de la fàbrica, com a altres fàbriques? No.**

H: No, no, dintre la fàbrica no.

**Ni de totes les metalurgies ni tot això.**

D: No, això no, la majoria eren gent que no sabien ni llegir ni escriure.

H: La majoria.

D: Home, potser sí que sabien llegir i escriure però no...

H: Però no per fer un diari.

D: Els d'aquí sí que tothom.

**Els d'aquí? Els catalans?**

D: Sí.

**Clar, es que la gent que venia de la emigració... I els treballadors a on vivien, aquí al Centre o venien de bastant lluny?**

H: Venien de Cornellà, Hospitalet...

**De varis llocs.**

H: Hi havia un encarregat, Roldós... hi havien tres encarregats que es turnaven cada setmana també, però de nit no hi havia ningú...

**CARA B:**

H: El Roldós aquest vivia a Sant Feliu.

**Venia de Sant Feliu cada dia?**

H: Venia de Sant Feliu, però feia el "turno" central.

D: I el director vivia a Barcelona, no em recordo com se diu, no em surten els noms...

Li deien el "Perdigot", d'això sí que em recordo.

**I tenien festa dissabtes i diumenges o els dissabtes també treballaven?**

H: Sí, i el diumenge també. Els de taller mecànic no paravem.



**Clar, la qüestió era no apagar el forn, no?**

H: No, no, el forn no es parava, s'havia de fer l'última colada el dissabte, el diumenge a la matinada paravem el forn a les 6, i el torn aquest parava, plegava a les 6, i llavors entraven els mecànics que si havien de reparar alguna cosa l'arreglaven... de qualsevol manera la qüestió era que no parés, i llavors els diumenges s'arreglava bé. Teníem 2 o 3 dies, 4, els que fossin, per preparar-nos per fer les peçes que havíem trencat o que estaven a punt de trencar-se o lo que sigui, havien revisions, i llavors els diumenges al matí es treballava. Inclús si no s'acabava la feina havíem d'anar-hi a la tarda o bé a la nit, el diumenge a la nit.

**I els hi pagaven les hores o no?**

H: Sí, clar.

D: Sí, i tant, el jornal.

**Ah, el jornal era sempre el mateix, o sigui, no pagaven hores ni res.**

H: No, no.

D: Sí, els diumenges sí que us lo pagaven, però entre mitja setmana s'havien de quedar, no sé com s'ho arreglaven, perquè jo no m'hauria conformat a ser mecànic de 3<sup>a</sup>.

**Però li costava també trobar feina per aquí, no?**

D: No!

H: No, lo que passava és que allà era un puesto que era fixe, no hagués anat a l'aigua la fàbrica aquesta.

D: Mira si va anar!

**Però què hi pensa, que hi va anar per una mica de "apaño" dels "jefes", de que la volien treure d'aquí i portar-la a Castellbisbal i tot això, no?**

H: Sí, sí.

D: De tota la colla que sou, dels vells, ningú s'ha mort, o sigui, que fixa't si cobren el mig kilo que hi ha d'assegurança.

**Ah, que els hi van prometre una assegurança?**

D: No, la pagavem. Nosaltres la vem pagar molts anys perquè la fàbrica no va volguer saber res i nosaltres l'hem pagat, i després ens van cridar i el Jordi ens va portar a Castellbisbal, i vam anar a la Casa Torres i van dir: "A partir d'ara vosaltres no han de pagar ni 5". "Ell cobrarà igual, vosté guardi la pòlissa"... Lo que ara si he de buscar els rebuts...

**Ja no els trobaria.**

D: Home, tens piles així de papers!

**Vosté recorda, per exemple, haver fet alguna festa a la fàbrica, alguna celebració o algo o no?**

H: No.

**Té fotos de vosté treballant a la fàbrica?**

H: No, no.

**No en feien, no?**

H: No.

D: No en feien... i que val quartos, i tampoc no era aficionat, eh? Perquè estic segura que vas al noi d'abaix i s'ho porta tot aquest, perquè aquell diu que la dona i la màquina de retratar no es pot deixar mai, i sempre porta una màquina, no sé si és la bona o no és la bona, ell se'n porta la màquina de retratar sempre, si hi ha alguna cosa "cataplum".

El Jordi es compra una màquina bona i després comença: "He fet unes fotografies a una casa més maca perquè la façana m'agrada..." Llavors no porta el flash i li queda fosca, no hi té afició. No té l'afició, i el d'abaix sí.

**Cap delss dos han sortit mecànics?**

D: No, no, mecànics ningú.

H: El gran treballa a l'Ajuntament.

D: Des dels 14 anys.

H: Des dels 14 anys, van posar-lo de dibuixant.

D: Delineant de 1<sup>a</sup>, porta el primer ordinador de l'Ajuntament. És un senyor delineant. I ara li van donar un diploma i una insigna d'or de 25 anys de ser soci de l'escola de delineant...

Mira! Quins plàtans que vam collir, aquí al costat a casa del Jordi!

**Aquesta nena qui és, la seva néta?**

D: Aquesta és la meva néta...

**La néta va aquí a l'institut potser?**

D: Sí, va aquí abaix, al Mercé Rodoreda.

**La meva filla també hi va. Quants anys té la seva?**

D: 17.

**Ah, la meva té 15...**

D: Un dia ve l'Enric i em diu: "Mare, m'han dit que em donaràn un plataner, què l'agafo? Què me'l deixarà plantar el Jordi?" "Sí, s'oposo que sí, com que després anirà tot a terra". "Plantem". I diu: "Mare, els plataners s'han mort", perquè em va donar tres aquell. Dic: "El nostre es viu". "Com ho sap?" "Ja ho veuràs". I al cap d'un temps comença a sortir: "Enric, em sembla que creix una cosa així!" Però es que el veus al matí així i al migdia ja és una cosa llarga així.

**I això què ha crescut, en un any o dos?**

D: No, això en 4 anys, i en aquests 4 anys no ens donaria plàtans...  
(????)

**Vosté quan es va jubilar ja no va tornar a pensar en coses de La Farga, en mecànica i tot això?**

D: Se li feia aburrit.

**Sí?**

H: Sí, els companys de la fàbrica, tots els del torn que ens jubilavem, al menos el taller mecànic estavem molt units. Hi havia el taller elèctric i el taller mecànic.

**I llavors hi van fer una festa de comiat tots els companys?**

H: No, no, de festa res, només ens van donar el papiro aquest, que és fet pel encarregat que venia de Sant Feliu, que era mig poeta. Hi va fer la lletra.

**I que els hi van fer, com un homenatge o així?**

H: Sí, em van dir: "Romaguera, ves al magatzem que allà t'espérem". Jo ja ho sabia, perquè tots els que havien jubilat abans els hi havien fet, i em van donar aquest papiro o aquest paper...

D: I una placa.

H: De 25 anys!

D: I després li van donar un ???? d'aquells gruixuts, per aguantar vidres.

**Però això van ser els companys o va ser l'empresa?**

H: Els companys, els companys.

**L'empresa res.**

H: L'empresa res.

**L'empresa no es va enrollar gens, no?**

D: No crec que amb ningú, eh? Que sapiguem no. Ara, que hi havien com que treballaven fora i tenien medis i tot això doncs ????

perquè resulta que la carta duia o aquestes pesetes o tota la vida mentres visquis el tant per cent que et tocava. A ell li tocaven 10.500 pesetes cada mes.

**Com accionista diguem de la fàbrica?**

D: No, no, no, l'empresa pagava... a ell li tocaven 10, com que era mecànic de 3<sup>a</sup>, a altres li tocaven 15 o li tocaven 17 o 14 o 11... A ell li tocaven 10.500 pesetes. "Però si

10.500 pesetes d'aquí uns quants anys no serviràn per res, ni per anar al cine!" I és veritat.

**És cert, perquè s'ha devaluat.**

D: Exacte. I llavors no vam volguer: "No, no, les 300 mil de cop!"

**Clar, perquè llavors ell podia buscar-se una altra cosa.**

D: Exacte, o anar-se al teatre o pintar la casa o lo que vulguis.

**Clar, i què? No li va sentar bé la jubilació, no?**

H: Sí.

**Sí? No s'aburia aquí a casa?**

H: No, llegia.

**Sempre li havia agradat llegir?**

H: Sí, sempre. Però llavors anava a treballar a Cal Ferràn.

D: A Cal Ferràn vas anar a treballar una temporada, a les tardes.

**De metalúrgic també?**

H: Sí, sí, arreglavem maquinària tèxtil.

**I mai ha tingut ganes de fer forja artesana i tot això?**

H: No m'ha tirat mai.

**Era ja cosa mecànica.**

H: Sí.

D: Et recordes, Francisco, aquella "làmpara" que tenim a dalt de fusta? Allò és artesanía.

H: Marqueteria.

**I amb el Charles tenia relació? El Charles tenia un taller mecànic aquí, no?**

H: No.

**No tenien relació.**

D: No... vols dir el que vivia a la carretera?

**No, Charles, el d'aquí, que venia al Ateneu i també feia coses de ferro...**

D: És mort, la dona està tancada... Es va tancar ella, estava rebé, rebé!

**Es que ell sempre ens feia que si Verges de Montserrat, que si no sé què i ho feia de forja. S'aburia quan era molt gran i sempre ho feia. Ah, i ella es va tancar?**

D: Ella es va tancar amb una senyora que es diu Antonieta, d'aquí el carrer Josep Prats. Ho van demanar i els van donar a totes dugues i totes dugues estan a la mateixa habitació.

Ara quan van haver-hi eleccions van baixar i estaven més bé! Ni a casa, a casa no estaven bé, què s'havien de fer? I van tenir la sort de que a totes dugues les van donar... cap a Sarrià, a una residència de Sarrià.

**Està la mar de bé.**

D: Més que bé, no tenim prou boca per explicar-ho, no ho sap ningú. Els ho fan tot! Surten quan volen...

**I fan lo que volen, clar. Per això no la veia jo, feia varios anys que no la veia.**

D: Sí, ben bé fa 3 anys.

**Quan ell era viu, venien a l'Ateneu, com que hi havien els tallers de pintura i tot això i ell feia coses, perquè sempre li havia agradat la cosa del taller.**

D: Al gran, el Julià.

**Sí, Julià es deia, sí.**

D: Perquè l'altre es deia Pepito, que també és mort, que té una filla que em sembla que no està bé aquella noia.

**Ah, no?**

D: No, anava amb el cabell ben rapat, que em sembla que l'havien operat d'algo.

**Ah, una noia grasa potser.**

D: No és grasa... Sí, aquell noia no sé... Jo no l'he preguntat mai: "Què t'ha passat?"... Està bé, però pobre noia, escoltes i calles perquè et sap greu, quan veus aquells cabells tan rapats penses: "Algo li ha passat i gros". No ho sé...

Aquesta és la filla del Pepitu, el Julià em sembla que té dos nois... Ella es va tancar, però molt bé tancada, amb l'Antonieta, totes dugues al mateix lloc i a la mateixa habitació que els hi van donar.

**No sabia res, ja li preguntaré a la meva mare.**

D: Les vem veure a totes dugues, van baixar a votar al Casal el dia quan van fer les eleccions municipals...

H: Llavors em van posar sempre al matí, només arreglava "rodillos" jo, me'ls portaven, me'ls enviaven a l'hora d'esmorzar i si hi havia un que no anava abans d'esmorzar ja agafaven la carretilla i carregaven el "rodillo" reparat i ho portaven ja a l'aparell. Llavors a l'hora d'esmorzar el canviaven, es necessitava un electricista i un mecànic. Venia la grua, l'aixecaven i ho deixaven allà i llavors agafaven el reparat i ho posaven, ho conectaven, miraven de que voltés com havia de voltar... perquè portava tres cables, tres fills, un cable però portava tres, si empalmaves aquest i aquest voltava a la dreta, però si empalmaves el del mig amb el altre que quedava només voltava a la dreta... Llavors el pelavem i vinga, la mitja hora que teníem per esmorzar ja l'arreglavem i el deixavem allà a terra, al banc que treballava jo, no era un banc era una taula metàlica, de ferro, i me'l deixaven allà. Llavors dintre de la fàbrica hi havia una grua amb mandos cap a la dreta, cap a l'esquerra, per pujar i per baixar, hi havia 4...

**Quan a la fàbrica portaven el material per fondre de on el portaven?**

**El material que portaven per fondre què era abans?**

H: Havia alguna vegada que havien vingut en un barco, un barco de "chatarra".

**I de on el portaven? A vegades venia en barco, a vegades venia en tren o com?**

H: Sí, però llavorens ja venien camions de fora, portaven el ferro d'allà.

**I el ferro què era, de cotxes per exemple?**

H: No, no, cotxes no, ferro, "chatarra".

D: "Hasta" bombes de mà.

**Clar, i molta cosa de la guerra, no?**

H: Sí.

**Havien explotat les bombes?**

D: Sí.

H: El dia que vaig treballar-ho jo no... Llavorens la "chatarra" venia en camions, anaves tu allà, feien la tasa del camió: "tants kilos", llavors venia el camió i havia un foso allà i l'abocava. D: El foso arribava fins dalt, es veia des de fora.

**Jo ho havia vist des de fora, que estava ple!**

H: Doncs la grua aquella portava un imant també, agafava la "chatarra" i la posava dintre de la caldera aquella que portava els ferros articulats perquè així quan ho posaven dintre el forn elèctric es cremaven i es quedava obert, el mateix pes ja l'obria, carregavem els forns així.

**I els camions eren particulars o eren de la mateixa empresa?**

H: No, no, no, particulars.

**Eren particulars, o sigui, ells venien a vendre, eren com drapaires de "chatarra".**

D: Jo suposo que els llogaven.

**"Desguaces" o així.**

D: Exacte. Aquests camions venien al forn, carregaven i venien i buidaven, feien viatges com la CAMPSA, que la CAMPSA també el dia que arribava el barco portaven els bidons cap aquí.

**Sí, els posaven darrera casa meva, jo vivia allà a la plaça de la Remunta, llavors tota la banda que eren dels horts, tota la part d'abaix dels horts, allà hi havien els bidons.**

D: Volien que es treguessin els bidons d'allà, "ara ens fotarà pisos l'alcalde".

**Estan fent allà pisos.**

D: Ja els fan?

**Uh! Tot allò que eren horts, tota la banda de dalt són pisos que no s'acaben mai, és com una paret de pisos.**

D: Després diu: "Recorda que t'ho dic jo, que lo que faran serà en la Remunta quan ja la treguin". Dic: "Però si hi ha una casa de pagés a dintre!"

**Sí, del segle XVI.**

D: Ho sé perquè el noi va anar a prendre mides.

**Per què? Per fer algo?**

D: No ara, no, ja fa anys.

**Clar, però és patrimoni, està catalogada com a patrimoni, el que passa que a vegades s'ho carreguen, les cases del carrer Santa Bàrbara les van tirar.**

D: Llavors hi havien els militars encara, quan hi va anar l'Enric, i sé que quan va anar el capità li va dir: "No lo entiendo". "Posi's un interpret perquè jo tampoc els entenc".

I li van posar un interpret, dice: "Por eso no te preocupes, que venga un catalán". Llavors el Enric li deia i aquell li deia al capità. I em recordo que el senyor Batallé una vegada em diu: "Li he d'explicar una cosa". Dic: "A mi?" Diu: "Sí. Sap que ha vingut el capità de la Remunta amb un nano?" I jo li dic: "Escolti'm, em sembla que s'equivoca": Diu: "No, no m'equivoco, no". Diu: "Sí, perquè jo el dono batxillerat, però jo l'ensenyó tal com parlo, en català, no el dic com els llibres, dic lo dels llibres però..." Diu: "Por eso vengo, para que aprenda el catalán".

**Ah, sí? EL de la Remunta això?**

El capità de la Remunta, però és clar, quin capità era? No ho sé.

**Igual el senyor Batallé quan tenia l'escola. Vosté havia anat al senyor Batallé?**

D: Sí, quan va venir el senyor Batallé tenia 19 anys i ja tenia la carrera acabada, eh?

**Ah, sí?**

D: Ho sé per ta mare.

**I a on estava la primera escola del senyor Batallé?**

D: Estava al Catòlic.

**Al Centre Catòlic, no?**

D: Sí, llavors va llogar aquella casa i va fer l'altra escola. Llavors portava les dugues escoles i al final ja...

**No podia ser?**

D: Home, és clar que no!

**Per què no tenia més mestres, només era ell o...?**

D: Ell feia de mestre, o sigui, cobrava del particular i... Tenia 9 fills, eh!

**Tenia 9 fills? No ho sabia jo que en tenia tants!**

D: El que va fer 10 es va morir. Ja n'hi havia prou, eh? Mira, tenia la Mercé, la Roser, la Montserrat, la M<sup>a</sup> Angels que es la que es va fer monja... i no sé si n'hi havia una altra, Carme, i després tenia 4 nois. Un dels nois treballava a La Farga, en les oficines.

**I vosté coneixia els Valls també, que treballava el pare, el fill...**

H: Sí.

D: És mort, oi, el Valls ja?

**No, m'han dit que no.**

D: L'Arcusa! Ara m'en recordo, el director aquell era l'Arcusa!

**"Pues" que jo sàpiga el Valls viu.**

H: Era "jefe" de torn.

**Qui, el Valls era "jefe" de torn?**

H: No el Arcusa.

D: Vols dir que no era el director? O el segon director, pe`què no sé quants hi havien allà.

H: Segon director doncs, perquè el primer director era un home... no em recordo com es deia tampoc.

**Hi tenien relació amb la Maquinista de Barcelona vostés?**

H: No.

**Perquè també és l'altra gran companyia dels forns. No tenien relació?**

H: No, no.

D: Quan van ajudar a fer La Farga els va ajudar el Torres, eh?

**Ah, sí?**

D: Ja et diré per què. El meu cunyat era fill de Bilbao, son pare no me'n recordo d'on era però sé que venien dels "altos hornos de Bilbao", però el pare va venir a treballar a Casa Torres, dels alts forns de Bilbao va venir a la Casa Torres i llavors va venir a viure aquí a Hospitalet perquè el van destinar a muntar La Farga, deu ser l'any 1904 o aií que van muntar La Farga.

**Sí, a primers de segle.**

A primers de segle, però ara encara me'n recordo.

**I ara quan hi ha anat ho reconeix a on treballava vosté o no?** H: No.

**Està diferent, no?**

H: Tot era una nau.

**I abans què era, molt compartimentat les naus?**

H: Sí, cada nau tenia la seva grua... De representació de la casa només hi havia l'encarregat de cada secció, cada secció tenia el seu encarregat i tres torns, de matí, tarda i nit.

**Així ara, només l'únic que queda antic és la teulada i els pilars.**

H: I els pilars de ferro, que passaven les grues allà dalt. Els rails no sé si els deuen haver deixat.



**Sí que estan, "bueno", al menos fa un any o dos encara hi havien els rails a dalt, els que no hi ha són a terra, o sigui, el terra està tot pavimentat.**

**No sé, si vol dir alguna cosa més de La Farga.**

H: Si vol llegir això.

**A veure, sí. Diu: "Francesc Romaguera i Sala. Una vegada més ens acomiadem d'un company, és ara de'n Francesc Romaguera, que porta 24 anys. Nosaltres hem viscut tota mena de problemes, per tu s'han acabat, doncs des d'ara en endavant et lliuraras de les vagues, del comitè, del jurat, dels convenis i dels altres llios i viuràs en llibertat. Que aquesta nova tasca et desitjem sigui llarga i tinguis un bon record d'aquests amics de La Farga.**

**L'Hospitalet 31 de juliol del 1981".**

**Està molt bé. I què, els recorda com uns anys feliços quan treballava a La Farga?**

H: Sí.

**Hi havia companyerisme entre vostés?**

H: Sí, al taller sí, al taller mecànic i elèctric anavem molt junts, com que fèiem tres torns i cada secció tenia la seva nau, nosaltres no sortiem de la nau res.

**Quants homes eren al seu taller, més o menys?**

H: Més o menys deurien ser... hi havia la brigada que es cuidava d'anar si hi havia alguna avaria, anava un desseguida, cridavem per telèfon: "Que vingui la brigada a arreglar això o lo altre que s'ha espatllat"... Llavors anaven els que estaven de torn. Hi havien dos brigades que eren un mecànic de 1ª i un de 2ª o 3ª, però de 1ª sempre, i dos ajudants.

**Quatre homes.**

H: Sí, 4 homes. Anaven a fer una reparació i si podien feien una "chapuza", paravem lo mínim possible. Feien la reparació i si havien de parar, paraven el tren però el forn no, el forn anava en marxa però li treien força...

Els baixaven la temperatura del forn i llavors fèiem la reparació, si era poc doncs la mitja horeta d'esmorzar, esmorzavem després nosaltres, la brigada. Llavors va passar que a mi em van treure d'operari de 3ª i van posar-me cobrant lo mateix a arreglar "rodillos"... i tothom estava encantat. M'havien felicitat i tot perquè vaig batre un record de canviar els rodillos perquè jo... Anaven numerats, teníem una llibreta i apuntavem: "El rodillo número tal", la data l'apuntavem i vaig estar un mes que no es va espatllar ni un sol "rodillo", no van tindre de canviar cap més. Vaig batre un record! Vaig estar un mes sense que canviessin cap.

**Llavors mentres tant què feia, quan no s'espatllava res?**

Tenia feina... Torneria, cada un tenia un sector, de torners havien 2 o 3, cada un tenia un sector i de matí, tarda i nit, i cada un feia la seva feina peròlo just era perquè pogués tirar el tren de seguida, lo màxim ràpid possible. Llavors el diumenge ja es preparava si havíem de canviar les rodes, preparar tot el material i es canviava diumenge al de matí. Era raro el diumenge que no havies de treballar.

**I el Verano de què feia?**

Estava al tren.

**Era aquest que vivia a l'Ajuntament, que tenia dos o tres nois, que un treballa a l'Ajuntament?**

D: Treballa a l'Ajuntament, és advocat.

**Encara és viu el Verano?**

D: Sí, fa els 50 anys de casat ara al setembre.

Nosaltres vem fer-ho al juny els 50 anys de casat, i els van fer-ho al setembre o octubre. Sí, a l'octubre, el dia 12, el dia del Pilar.

**I què feia el Verano, també era dels que arreglava...?**

D: Encara és viu, tota la colla així són vius.

**Doncs jo era amiga dels dos nanos, del de l'Ajuntament i aquell que està casat amb la Francina?**

D: No sé, només conec aquest.

**Aquest era el gran i després el altre és el Jose Luis, i encara tenien més.**

D: Tres em sembla.

H: Però allà només treballava un.

**El pare.**

H: El pare... Feia de "gruiste"...

A última hora, quan van modernitzar tant i van ampliar tant la fàbrica, cada nau tenia la seva grua i hi havia una nau que en tenia dugues de grues.

**O sigui, que treballaven moltíssim, però molt, a "destajo" que es diu.**

H: Sí, sí.

**Anaven a tope, pobres, Déu n'hi do.**

D: Era una feina pesada.

**Molt, molt, vosté ho recorda com una feina pesada?**

H: Sí! Recordo que carregavem la "chatarra" a pales, obriem la porta del forn, que estava mig apagat, encara era calent i enganxaven el ferroo dintre a palades. Venia la grua amb l'imant i baixavem la "chatarra" aquí a terra, desconectavem i la deixavem a terra, la deixavem caure per no perdre temps de baixar fins abaix la deixavem caure des de dalt.

**Un soroll!**

H: Sí, havia molt soroll.

**I pols també, clar.**

D: Jo havia arribat a treure els llançols blancs amb rovell. Clar, llavors no teníem tanta dutxa com ara! És molt diferent.

**I allà no es podien dutxar allà a La Farga?**

H: Sí, sí, hi havien dutxes.

D: Però allà, quina vergonya!

H: No m'agradava.

**No es volia dutxar a La Farga?**

D: No, ell no, i si entrava un altre home què?

**Així no es dutxaven molts homes a la fàbrica, no?**

H: No, algun dissabte quan ja tothom s'havia dutxat, llavors anava jo, però dissabte només.

D: Perquè havia de sortir o alguna cosa, perquè aquí teníem i desseguida s'escalfava, perquè jo la dutxa freda no l'he pogut aguantar mai... Però abans no s'escalfava per poguer-te dutxar passava mitja hora.

**Clar, i si feien tard i volien sortir, clar, llavors es dutxava a la fàbrica a vegades.**

H: D'aigua calenta teníem, eh? Teníem dugues aixetes, d'aigua freda i aigua calenta...